

פיתרון התעלומה: קבר האחים הקדושים שהתגלה לאחרונה בגלוחיב

לפי עדותו של דב שי, נכדו של הרב ישראל דוב שומיאצקי שהיה אחד האחים שנרצחו על קידוש השם, הוא נשבה על ידי הפורעים הקוזאקים שתלשו את זקנו, תחבו חזיר לתוך פיו ורצחוהו

ד"ר יעל לוין

בא' בטבת תש"ף, 29 בדצמבר 2019, דווח כי נחשף לאחרונה בבית הקברות היהודי בגלוחיב על גבול אוקראינה-רוסיה, מצבת אחים שנהרגו על קידוש השם, של הרב ישראל דוב שומיאצקי ושל אחיו הרב שמואל, כפי ששמותיהם כתובים על המצבה, בניהם של הרב מנחם דוד שומיאצקי. מאמר בנושא זה התפרסם בתאריך הנזכר באתר האינטרנט של ערוץ 7 ("[מי הם האחים שנרצחו על קידוש השם?](#)"), מתוך מידע שהגיע מארגון "אהלי צדיקים", ושם התוודעתי לנושא זה לראשונה.

תמונת קבר האחים הקדושים, כפי שפורסמה באתר "אהלי צדיקים", באדיבות הרב ישראל מאיר גבאי וארגון "אהלי צדיקים"

ארגון "אהלי צדיקים" בראשות הרב ישראל מאיר גבאי פנה לציבור בבקשה לסייע בפיתרון תעלומת הקבר. כמו כן המאמר הנזכר התפרסם למחרת באתר "אהלי צדיקים" עם תמונות נוספות של המצבה והאיזור הקרוב ("מצבה ישנה של שני אחים שנהרגו על קידוש השם התגלתה בבית הקברות בגלוחיב"). לפי

המוזכר על גבי המצבה, האחים נהרגו בפרעות בכ"ג-כ"ד באדר שנת תרע"ח.

בדברים הבאים אני מבקשת לחשוף מידע שעלה בידי למצוא על הרב ישראל דוב וצאצאיו ועל אביו. הרב מנחם דוד שומיאצקי, היה לפי הנזכר ב"שם הגדולים השלישי" למשה מרקוביץ [(חיבור שחלקו בלבד יצא לאור בוויילנא בשנת עת"ר) בקטע מתוך כתב יד אוניברסיטת בר אילן 835, כפי שפורסם בפורום "אוצר החכמה"] אב"ד הלוכאו – היא גלוחיב (Gluchow), בפלך טשערניגוב (Czernigow). שם משפחתו נכתב בתור שומיאצקע. הרב מנחם דוד נפטר בא' ראש חודש אייר תר"ן (1890) בהיותו בן שמונים. אביו הרב יהושע היה אב"ד שומיאץ.

בערך על הרב ישראל דוב שומיאצקי ב"אהלי שם" לשמואל נח גאטליב (פינסק תרע"ב, עמ' 48) הוא מוזכר בתור הרב ישראל דובער "בהרה"ג המקובל ר' מנחם דוד זצ"ל שומיאצקע" (וראו עוד להלן). לעומת זאת, בערך אחר בחיבור זה (עמ' 39, ראו להלן) הוא מוזכר בשם המשפחה שומיאצקי ובלא התואר "המקובל". כפי שנזכר על גבי מצבת האחים הקדושים, הרב מנחם דוד נטמן בבית העלמין בגלוחיב ושני בניו שנהרגו על קידוש השם בשנת תרע"ח נקברו בסמוך אליו.

לפי הנזכר בספר "רשימות הרב"ש" לרב ברוך שניאור שניאורסאהן (ניו יורק תשס"א, עמ' קנ-קנא, הע' 29), אדמו"ר הצמח צדק מחב"ד הושיב את הרב מנחם דוד על כיסא הרבנות, באומרו שהוא בטוח שלא ייכשל בדבר הוראה, וכן היה הרב מנחם דוד מקורב לאדמו"ר מהר"ש שכינהו "אהובי". הוא מכונה בפי הרב ברוך שניאור "הרב נחום דוד" (וכן שם, במפתחות, עמ' קסז. ועיינו על כך ב"הערות התמימים ואנ"ש בית משיח – 770", ניו יורק התשס"א, עמ' 59).

ידיעה בדבר התרחשות שאירעה בזמן כהונתו של הרב מנחם דוד פורסמה בעיתון "המליץ", בגיליון מיום י"ט חשוון תרמ"ט, 24 באוקטובר 1888 (עמ' 1-2) – הוא נקרא כאן "הרב נחום דוד". באחד הגיליונות הקודמים של העיתון פורסם כי שד"רים, אדמו"רים וכלי קודש נוספים נוטלים לעצמם תשעים אחוזים מהכסף שנתרם לכולל חב"ד בירושלים. שבועות אחדים קודם לכן ביקר בגלוחיב שד"ר מירושלים אשר נקב בשמותיהם של מי שמעלו בכספים. בעקבות זאת ביקשו בני גלוחיב לשלוח את הכסף ישירות לכולל חב"ד בירושלים. הם פנו לרב מנחם דוד וביקשוהו שלא יתן מעתה כספי תרומה לשד"רים או לרבנים. הוא התנגד תחילה בהטעימו שהוא מופקד על חלוקת הכסף, אולם לאחר שנוכח כי הרוב המכריע של הציבור הצביע בעד שינוי הנוהל, קיבל עליו את הדין.

פרט מעניין נוסף הראוי לאזכור הוא כי בשנת 2016 הוצע למכירה במכירה פומבית מטעם בית המכירות "ירושלים של זהב" ספר "עמודי גולה" – סמ"ק, שנדפס בקאפוסט תק"פ, ושמו של הרב מנחם דוד כתוב כאחד מבעליו.

אזכור אפשרי של הרב יהושע, אביו של הרב מנחם דוד, מצוי ב"ספר הצדיק ר' יוסף זונדל מסלאנט ורבותיו" שראה אור בירושלים בשנת תרפ"ז על ידי אליעזר ריבלין. בספר זה מובאת רשימת כתבי יד של הרב יוסף זונדל וכן כתבי יד שהיו מצויים בחזקתו, ובכלל זה "קבוצת מכתבים מהגר"א ושאר גאונים בדבר 'החסידים'", ואחד מכתבי היד הוא "קיצור מכ"י הרב ה' העשיל מ"ץ דק' שומיאץ" (עמ' קמז). ייתכן שמדובר ברב יהושע שכן אחד מצאצאיו של הרב ישראל דוב היה, כפי שנזכר בהרחבה בהמשך, הרב אברהם יהושע העשיל, או שמדובר בקרוב משפחה אחר. הספר על הרב יוסף זונדל ראה אור במהדורה שנייה בשנת תשנ"ג וכתרתו "ספר רבי יוסף זונדל מסלאנט" (אזכור כתב היד של הרב העשיל מופיע שם, עמ' 5). מהדירו של הספר לא נזכר, ואולם הוא עשה שימוש בכתבי היד אשר היו אז בחזקתו של בנימין ריבלין (1915–2004). הרב יוסף זונדל מסלנט חי בשנים תקמ"ו-תרכ"ו (1786 – אוקטובר 1865) ועלה ארצה בשנת תקצ"ז (1837). לא ברור מתי כתבי היד הכוללים את קיצור תשובתו של הרב העשיל הגיעו לידי. בהקשר זה ראוי אף להזכיר כי גדולי ישראל אחדים נולדו בשומיאץ ונזכיר שניים מהם המאוחרים לזמנו של הרב יהושע. הרב אהרן וואלקין, מגדולי הפוסקים באירופה בדור שלפני השואה, נולד שם בשנת תרכ"ה (1864), וכן נולד שם הרב צבי יהודה אדלשטיין (תרכ"ב – כ' בחשוון תשי"א; 1892 – אוקטובר 1950). הרב ישראל דוב שומיאצקי מוזכר ב"אהלי שם" (עמ' 48) בתור "הרב ר' ישראל דובער בהרה"ג המקובל ר' מנחם דוד זצ"ל שומיאצקע". הוא נולד בשנת תרכ"ב, למד בכלל קובנה, קיבל הסמכה לרבנות מהרב יצחק אלחנן ספקטור, ונתמנה בשנת תר"ן לאב"ד גלוחיב. הוא חיבר שו"ת "יד ישראל" על ד' חלקי שו"ע, שנתר בכתב יד.

הרב ישראל דוב היה חבר ב"אגודת הרבנים הכללי" שנוסדה ביזמת הרב אהרן מנחם מנדל הכהן בהר"ן, רבה של קהיר, כחלק מתכניתו להקמת בית הדין הגדול בירושלים וחידוש הסמיכה. בשנת תרע"ב (1912) ראה אור בקהיר "ספר האגודה בשם אגודת הרבנים הכללי", והרב ישראל דוב שומיאצקי נמנה על חברי אגודה זו (ועיינו יד רא"ם, חלק א, עמ' עו, אות רמו).

תמונה שלו הייתה מצויה בחזקתו של נכדו דב שי (על אודותיו ראו בהרחבה בהמשך), שהביאה עמו בעלייתו ארצה בשנת 1935.

הרב ישראל דוב שומיאצקי, התמונה באדיבות מיכה שי

באשר לרב שמואל שומיאצקי שנרצח עם אחיו הרב ישראל דוב, לא מצאתי עליו מידע ממש. אמנם מצאתי ידיעה בעיתונות התקופה, בעיתון "המליץ" מיום ה' תמוז תרנ"ד, 9 ביולי 1894 (עמ' 7) בדבר אדם בשם זה. נזכר כי דוד שפאלאנסקי מאודסה מברך את "שמואל שומיאצקי ורעיתו לכלולת גיסם מענדל קאלטונאוו עב"ג פאניא קאהאן בלובען, ולזכרון הקדיש א' ר' לטוה"ס ומסר להועד".

ב"אהלי שם" (עמ' 39) מוזכר בן נוסף של הרב מנחם דוד, הרב אלי' בנימין, שכיהן בדמיטראווקא (Dmitrovka), בפלך טשערניגוב. הוא מוזכר בתור "הרב ר' אלי' בנימין בהרב ר' מנחם דוד ז"ל שומיאצקי". לפי הנזכר הוא נולד בשנת תרט"ו, ונתמנה לרב בדמיטראווקא בשנת תר"ס. ידיעה על פטירתו מאת מ"י כהנוביץ שהכירו והוקירו, מופיעה בשבועון "המודיע" מיום י"א ניסן תער"ב, 29 במארס 1912 (עמ' 8). הרב אלי' נפטר ממחלת השחפת שבה היה חולה במשך שנה וחצי. בדבריו מגולל כהנוביץ את שבחיו של הרב: "אחרי מחלה ממושכה כשנה וחצי, מת הרב דעירנו ר' אלי' שומיאצקי. הרב הנזכר מלבד גדלו בתורה

ושקידתו הרבה אשר שם לילות כימים כעשרים שנה רצופות הי' גם מצוין במדות תרומיות ולבו הרך הי' ער לכל דבר טוב ומועיל. באחת, הי' טוב ומטיב לכל, וכל עני וקשה רוח פנה לעזרתו ובכחו ואונו הי' מעוז לדל ומחסה לאביון. בכל שתים עשרה שנה ששימש ברבנות בעירתנו לא אירע אף שבוע אחד שלא אכלו עניים על שלחנו אף שהוא בעצמו התפרנס בדוחק גדול. בן ששים ואחת שנה הי' במותו ביסורים גדולים ממחלת השחפת אשר קננה בו כשנה וחצי. כבוד גדול עשו לו במותו וכמעט כל העירה למגדול ועד קטן לווהו לבית עולמו. שלום לעפרו. מהראוי לבני עירתנו לזכר חסדיו הרבים שהי' עושה לכל לגמול חסד לאלמנתו ונכדיו היתומים שנשארו בלי כל משען ומשענה".

אחד מבניו של הרב ישראל דוב היה הרב אברהם יהושע העשיל שומיאצקי. בשבועון "המודיע" מיום כ"א אדר א' תרע"ג, 28 בפברואר 1913 (עמ' 7), מובאת ידיעה בדבר הימנותו לרב בעיר יאגאטין במחוז פלטה: "בעיר יאגאטין פ' פאלטאווא נתמנה לרב הרה"ג ר' אברהם-יהושע העשיל בהרה"ג ישראל דוב שומיאצקי אבד"ק גלוחאו וחתן הרה"ג ר' מאיר ליב פריידין מירגאראד" ("מהנעשה והנשמע", שם, עמ' 8). בתו מרים נישאה להילל (כך הכתיב על מצבתו) קפלינסקי. הילל היה אסיר ציון. בספר של בנימין וסט "בין יאוש לתקוה: מכתבים של אסירי-ציון ברוסיה הסובייטית", שיצא לאור בתל אביב בשנת תשל"ג, מוקדש לו פרק (עמ' 190–196), ובו פורסמו מכתבים פרי עטו. ש"ל ליאבוק כותב שם בין היתר כי בשנת 1939 בהגיעו לקורסק, המקום שאליו העתיק אביו את מושבו, הלך עמו לתפילת ערבית בבית המדרש, ואביו ערך לו הכרות עם "הרב דמתא, יהודי נפלא, הרב אברהם יהושע-השיל שומיאצקי, חותנו של הלל" (שם, עמ' 191). מרים והילל עלו ארצה בשנת 1974. מרים הייתה רופאה. הם התגוררו באור יהודה עד לפטירתם; הילל חי בשנים 1912–2004 (שנת לידתו מוזכרת אצל וסט, ושנות חייו מופיעות על גבי מצבתו) ומרים נפטרה בשנת 2015 בגיל תשעים ותשע (לפי מידע באתר "חברה קדישא" תל אביב יפו והמחוז). שניהם נקברו בבית העלמין ירקון. שם אביה של מרים מוזכר מעל גבי מצבתה כ"אברהם" (שנות חייהם ושנת עלייתם מוזכרות מעל גבי מצבותיהם. על הילל קפלינסקי ראו עוד ספרו של יעקב פייגלין, שריד מהגולאג: סיפור חייו של מנחם מנדל ביילין, עכו 2005).

צאצא אחר של הרב אברהם יהושע העשיל שומיאצקי היה עזר שומיאצקי. מצבתו נמצאת בבית העלמין סגולה בפתח תקווה. הוא נולד בשנת תרע"ה (1914) ונפטר בשנת תשנ"ב (1992). שם אביו נכתב על מצבתו בתור "אברהם יהושע הסל". אשתו פניה הקטין שומיאצקי (תר"ע-תש"ס; 1910–2000) קבורה לצידו (על פי תצלומי המצבות בבית העלמין סגולה בפתח תקווה הנמצאים במרשתת).

בן אחר של הרב ישראל דוב היה הרב יהודא לייב שומיאצקי (1884–1921). מידע עליו ידוע מבנו הצעיר דב (ברל"ה) שי (1913–1994), מורה, מחנך ומשורר ישראלי ממיסדי קיבוץ רמת השופט הן מזיכרונותיו שנדפסו בחוברת "בית הורי", שהם שכתוב של ראיון שנערך עמו בשנת 1988 (אני מבקשת להודות למיכה שי בנו ששלח לי פרסום זה וכן תמונות של משפחת שומיאצקי). נוסח מקוצר של קורות חייו של דב שי,

לרבות מידע הקשור לענייננו, מופיע ב**דף לזכרו** באתר האינטרנט של קיבוץ זה. כמו כן את ההזמנה לחתונת הוריו, ותמונות משפחתיות אחדות, הביא עמו ארצה עם עלייתו. לפי הנזכר בהזמנה לחתונתם, יהודא לייב ועלקה לאה לבית טובין מדמיטראווקא נישאו ביום שישי, ו' בטבת תרס"ד, 25 בדצמבר 1903. בדף לזכרו של דב שי באתר רמת השופט השם העברי של "עלקה" מוזכר בתור אלישבע. יהודא היה בעל הסמכה לרבנות, אם כי לא עסק ברבנות בפועל (בית הורי, עמ' 1, (2).

ההזמנה לחתונתם של עלקה לאה טובין ויהודא לייב שומיאצקי, התמונה באדיבות מיכה שי

דב שי נולד בעיר יקטרינוסלב. אביו היה מראשי חובבי ציון ברוסיה, והוא דיבר עם בניו גם בעברית (שם, עמ' 2). אחיו בנימין היה גדול ממנו בשבע שנים לערך. דב מציין כי הוא זוכר את אביו יושב שבעה על מותו של אביו הרב ישראל דוב שומיאצקי שנהרג "בפרעות, בפוגרומים של הקוזאקים – ממש על קידוש השם. כיוון שנשבע ע"י הפורעים, והם תלשו את זקנו, תחבו חזיר לתוך פיו, והוא נרצח!" (שם, עמ' 1).

עלקה (אלישבע) לאה טובין ויהודא לייב שומיאצקי, התמונה באדיבות מיכה שי

לאחר מכן החליטו הוריו לעבור לקובנה שבליטא, עיר הולדת האם. בדרכם לשם הגיעו למוסקבה ושהו בה כשנה וחצי, כנראה בשל הצורך להשיג את המסמכים הרשמיים הדרושים. בקיץ 1921 בהיותה של המשפחה שם, חלו בנימין ואחר כך יהודא והיו בבית החולים. בנימין הבריא ממחלתו ודב ואמו חלו, והיו בבית החולים והבריאו. יהודא נפטרה – דב כותב שאינו יודע מאיזו מחלה, והוא מזכיר שהרבה מאז"ה, רבה של מוסקבה, טיפל בקבורתו (שם, עמ' 2). לאחר מכן האם ושני בניה חיו בקייידאן למשך כשנה עד שנה וחצי, ובהמשך הגיעו לקובנה. דב למד בגימנסיה היהודית, והיה לפעיל ב"שומר הצעיר". כשהיה בן חמש עשרה חלה אחיו ונפטרה ממחלת הטיפוס (שם, עמ' 14–15).

דב ובנימין שומיאצקי, התמונה באדיבות מיכה שי

דב עלה ארצה בשנת 1935, נישא בשנת 1940 (שם, עמ' 10–11) והזוג נמנה עם החברים שייסדו את קיבוץ רמת השופט. לאחר השואה נודע לו מפי ניצולי שואה שאמו נספתה באקציה הגדולה שבגטו קובנה בשלהי אוקטובר 1941, שבה נרצחו תשעת אלפים יהודים בפורט התשיעי (שם, עמ' 15–16). בשנת

1953 מילא דב שי דף עד הנמצא באתר האינטרנט של יד ושם, וכן צירף תצלום של אמו המופיע בין היתר במאגר התצלומים המקוון באתר זה.

עיונו זה המובא כאן, אשר נקודת מוצאו הוא הירצחם של הרב ישראל דוב שומיאצקי ואחיו הרב שמואל, חשף גם בני משפחה נוספים. יש לקוות כי עם הזמן אפשר יהיה לאתר ולמפות גם את צאצאיהם של הרב שמואל שומיאצקי, של הרב אלי' בנימין ושל בני משפחה נוספים.

--

ירושלים, י"א בטבת תש"ף, 8 בינואר 2020

מאמר זה הוא נוסח מורחב של המאמר "פיתרון התעלומה: קבר האחים שנתגלה לאחרונה בגלוחוב - זיהוי הדמויות", שהתפרסם ב"בסוד שיח", יום רביעי, פרשת ויחי, י"א בטבת ה'תש"פ, 8.1.2020, גיליון 565, עמ' 4-5. מאמר זה נכתב ברובו המכריע ביום שבו נודע לי על חשיפת המצבה, ונחתם למחרת.

© 2020 כל הזכויות שמורות ליעל לוין

ylevine@netvision.net.il